

К. Чорны і еўрапейская мастацкая літаратура
К. Чорны і руская літаратура

К. Чорны і К. Гамсун

Пра адпаведнасць творчасці К. Чорнага найноўшым тэндэнцыям у развіцці мастацкай свядомасці сведчыць яе падабенства з творчасцю нарвежскага пісьменніка К. Гамсуна (1859 – 1952), які з'яўляецца фігурай знакавай для сусветнай літаратуры. К. Гамсун быў вельмі папулярным на Беларусі яшчэ ў 20-х гадах, яго чыталі (ўзвышаўцы знаёміліся з перакладамі К. Гамсуна на ўкраінскую мову, да таго ж К. Гамсуна актыўна друкавалі ў Расіі), яго творчасць асэнсоўвалі (артыкул У. Дубоўкі “Пра новы раман К. Гамсуна”), на яго арыентаваліся. Увогуле, К. Гамсун і беларуская літаратура – прадмет даволі грунтоўнага і сур'ёзнага даследавання: «Плёны зямлі», «Новая зямля» К. Гамсуна і «Новая зямля» Я. Коласа, «Зямля» К. Чорнага. Падабенства наглядаецца ўжо на ўзроўні назваў твораў. Вядома, што К. Чорны быў знаёмы з творамі нарвежскага пісьменніка, цікавіўся імі. Аб папулярнасці нарвежскіх аўтараў у Беларусі піша П. Васючэнка: “Надзвычайная папулярнасць нарвежскіх аўтараў на прыканцы 19 – на пачатку 20 ст. праявілася і ў беларускім літаратурным жыцці” [1, с. 97]. Яшчэ на пачатку 20 стагоддзя ў Беларусі ставіліся п'есы Г. Ібсена, яго творчасць асэнсоўвалася Ул. Самойлам.

Праблема “К. Чорны і К. Гамсун” мае ўжо сваю гісторыю. Паказальна, што нават крытыкі 20-30-х гадоў мінулага стагоддзя адзначалі падабенства паміж творамі К. Гамсуна і К. Чорнага. Так, Я. Ліманаўскі пісаў: “Найбольш характэрнае, што наглядаецца ў гэтым рамане (“Сястра” – А.М.) К. Чорнага, як і ў іншых яго творах таго часу, гэта ўплыў на пісьменніка твораў К. Гамсуна. К. Чорны ўспрыняў ад К. Гамсуна псіхалагізм, біялагізм у буржуазным, ідэалістычным асвятленні...” [2, с. 4]

Не адвяргаючы ўплываў раманаў К. Гамсуна на К. Чорнага, мы ўсё ж такі схільны лічыць, што пераемнасць паміж творамі класіка нарвежскай і класіка беларускай літаратуры хутчэй тыпалагічная, абумоўленая не толькі блізкасцю іх мастацкіх сістэм, але і ментальнай блізкасцю пісьменнікаў, а таксама падабенствам у гістарычным, геаграфічным і культурным развіцці Беларусі і Нарвегіі ўвогуле.

К. Гамсун і К. Чорны – прэзаікі, што стварылі аб'ёмныя, дакладныя вобразы сваіх краін, выявілі нацыянальна-мастацкі тып селяніна, выявілі сам дух сваіх нацый, традыцыйныя нацыянальныя маральныя каштоўнасці. К. Гамсун стаў увасабленнем нарвежскага фундаменталізму ў літаратуры, К. Чорны працягваў распачатую Я. Коласам лінію на маштабнае, усеахопнае адлюстраванне нацыянальнага жыцця. Немагчыма не ўзгадаць словы А. Адамовіча: “Калі трэба назваць прэзаіка найбольш беларускага па мове, быту, створаных характрах, хіба не К. Чорнага ўспамінаем мы перш за ўсё?” [3, с. 8]

Творы К. Гамсуна і К. Чорнага – гэта манументальнае палатно, дзе поўна, грунтоўна выпісаны партрэты Нарвегіі і Беларусі. Тут і малюнкi прыроды, і побыт, і нацыянальны светапогляд, і самабытная філасофія. Прычым гэты побыт, жыццёвы ўклад, маральныя ўяўленні, спецыфіка мыслення, адлюстраваныя пісьменнікамі, вельмі падобныя. Як вядома, найбольшы ўплыў на фармаванне нацыянальнага светапогляду, ладу і стылю мыслення мае прырода. Тып культуры, як даводзіць П. Рыкёр, вызначаецца менавіта спосабам засваення прасторы і часу. Асаблівасці навакольнага асяроддзя вызначаюць характар заняткаў насельніцтва, гаспадарання. Беларускія філосафы, мастацтвазнаўцы, літаратуразнаўцы гавораць пра цэнтральнаеўрапейскі характар нацыянальнай культуры, ментальнасці, пра блізкасць Беларусі да краін Скандынавіі і Бенелюкса і па ўмовах жыцця, побыту, характару і па асаблівасцях культурнага развіцця: "Калі згуртаваць для аналізу ўсе картаграфічныя, гістарычныя, этнаграфічныя і іншыя дадзеныя, атрымаецца абсалютна дакладнае ўяўленне аб цэнтральнаеўрапейскім знаходжанні Беларусі... Асаблівасці беларускай прыроды, як і прырода на іншых тэрыторыях Балтыйска-Скандынаўскага рэгіёна, сфарміраваны сцюдзёным наступам ледавікоў, а яе аўтахтонныя жыхары-беларусы маюць у генезісе балцкі субстрат. Геаметрызму калектыўных форм уласцівы архаічны і чысты рамбічны стыль, характэрны для Поўначы і г.д." [4, с. 6]

Беларуская і нарвежская нацыі фармаваліся як земляробчыя ў сваёй аснове, што вызначыла своеасаблівы тып ментальнасці. Чалавек і зямля, жыццё чалавека на зямлі, зямля як фундамент чалавечага быцця, аснова ўсяго існага – вызначальныя тэмы твораў Б'ёрнст'ернэ Б'ёрнсана, К. Гамсуна, Тар'ея Весаса. Чалавек і зямля – паказальная тэма і беларускай літаратуры: «Новая зямля» Я. Коласа, «Зямля» К. Чорнага, «Палеская хроніка» І. Мележа, творы В. Адамчыка, І. Пташнікава і г.д. Як трапна выказаўся П. Васючэнка, «апантанасць зямлёю, фізічнае суіснаванне з ёю – кардынальная тэма, якую распрацоўвае беларуская літаратура. Селянін за плугам – яе Сізіф, які марна рухае камень экзістэнцыі» [5, с. 68].

Такім чынам, у цэнтры раманаў "Плёны зямлі" К. Гамсуна і "Зямля" К. Чорнага – культ зямлі, жыцця, апяванне жыцця чалавека на зямлі. Героі абодвух пісьменнікаў літаральна ўкаранёны ў жыццё, зямлю, знітаваны з ёю. Таму і зямля падаецца як універсальная каштоўнасць. Зямля, "свая зямля" мае ў раманах пісьменнікаў асноватворнае, філасофскае значэнне. Стаўленне да зямлі герояў адпавядае "спракаветнай звычцы вызначаць існасць уласнага існавання ў адпаведнасці з існасцю свайго месца, сваёй зямлі" [6, с. 180].

Моцная прывязанасць да зямлі вылучае герояў К. Чорнага: "А тым часам ніколі не цурайцеся зямлі. Няхай яна будзе сабе ў вас за плячыма. Часам давядзецца, жывучы па свеце, прыперціся да яе. А яна заўсёды прыме, і не абы-як прыме. Бо, можна сказаць, яна заўсёды гатова для чалавека, – прыйшоў да яе, не пашкадуй для яе поту, рук, і яна табе аддзякуе..." [7, с. 388].

Аналагічныя матывы гучаць і ў творы К. Гамсуна. Дастаткова ўзгадаць выпадак з прапановай аглядаць тэлеграфныя слупы, за што герой “Плёнаў зямлі” Ісаак мог бы зарабіць значнай болей (і лягчэй), чым працуючы на зямлі. Аднак герой успрыняў такую магчымасць насцярожана, для яго гэта раўназначна разбурэнню звыклага свету жыцця: “Але, справа ў тым, што живу я тут дзеля зямлі. У мяне вялікая сям’я, шмат скаціны, трэба ўсіх пракарміць. Мы жывём зямлёю” [8, с. 72] Адсюль — з усведамлення ўніверсальнай каштоўнасці зямлі — і своеасаблівая філасофія існавання, так званы філасофскі ўніверсалізм (П. Васючэнка) твораў нарвежскага і беларускага празаікаў. Здавалася б, нічога надзвычайнага не адбываецца ў раманах «Плёны зямлі» К. Гамсуна і «Зямля» К. Чорнага: павольная, размераная хада жыцця, паўсядзённыя справы герояў, але менавіта гэтыя паўсядзённыя справы — аснова вечнага, існага. К. Гамсун і К. Чорны выступаюць дэміургамі, пішуць Кнігу Быцця: “Дробныя і значныя падзеі змяняюць адна другую, гэта — ежа, сон і праца, гэта — нядзеля з мыццём твару і расчэсваннем валасоў... Паўсядзённае жыццё, падзеі, што цалкам захопліваюць напасельцаў. О, — гэта зусім не дробязі, гэта лёс, само жыццё, ад гэтага залежыць шчасце, радасць, дабрабыт” [8, с. 64].

Зварот да сялянскай тэмы — гэта зварот да асноватворных момантаў нацыянальнага жыцця, імкненне асэнсаваць, спасцігнуць карэнныя пытанні быцця народа. Сюжэт абодвух раманаў пазбаўлены мудрагелістай інтрыгі. Клопаты герояў рамана «Плёны зямлі» тычацца зямнога: працы на сваім полі, думак пра ўраджай, хлеб надзённы. Празаік падрабязна апісвае, як абжываюць яго героі зямлю, як наладжваюць гаспадарку. У цэнтры твора К. Чорнага — жыццё адной вёсачкі, адлюстраванне тых здарэнняў, якія штодня адбываюцца з яе жыхарамі. Калі б не імёны герояў, не геаграфічныя назвы і, безумоўна, сацыяльныя акалічнасці, то цяжка было б вызначыць, дзе адбываецца дзеянне: «Доўгая, доўгая сцежка ідзе па балотам і губляецца ў лесе... Раніцай перад яго вачыма паўстае ландшафт: лес і лугавіна, ён спускаецца ўніз, далека бачыць выгін ракі і зайца, які якраз пераскоквае праз яе адным махам. Чалавек ківае галавой, як быццам так і трэба, каб рака была не больш за скачок зайца» [8, с. 7-8]. А вось цытата, якая асабліва ці, лепш сказаць, традыцыйна блізкая беларускаму сэрцу: «О, бульба — цудоўная гародніна, яна вытрымлівае засуху, вытрымлівае сырасць, а сама расце. Яна не баіцца ніякага надвор’я, а калі чалавек трошкі яе дагледзіць, яна адпlochвае разоў у пятнаццаць» [8, с. 28].

Істотная адметнасць абодвух раманаў — гэта чаргаванне шматлікіх бытавых малюнкаў, узнаўленне гаспадарчых клопатаў сялян, «заземленасць» (В. Каваленка) мастацкага вобраза, нейкая непасрэднасць бачання, пранікнёнасць у быццё, лірызм. Чытаючы раманы К. Гамсуна, разумееш, чым яны прыцягвалі ўвагу беларускіх пісьменнікаў. Тут літаральна пануе стыхія быццёвага: «Пасля Ісаак павёз ячмень на млын, змалоў яго і вярнуўся дадому з мукой. А пасля ізноў узяўся за лес і пачаў нарыхтоўваць дровы на будучы год. Жыццё яго ішло ад адной работы да другой у адпаведнасці з парой года, ад зямлі да лесу, і ад леса ізноў да зямлі» [8, с. 26].

К. Гамсун і К. Чорны выступілі захавальнікамі традыцыйных каштоўнасцей, традыцыйнага ладу жыцця. Нездарма пільная крытыка тых часоў абвінаваціла К. Чорнага ў нацдэмаўшчыне, кулацтве, залічыла раман пісьменніка да “правай небяспекі” (Рэзалюцыя пленума Бел АППа, “Маладняк”, 1929, № 4). Падрабязна апісваючы заняткі сваіх герояў, прэзаікі імкнуцца давесці іх значнасць, важнасць. У романах К. Чорнага і К. Гамсуна няма ніякіх кніжных перабольшанняў: строгая, простая манера апавядання, няспешнасць, грунтоўнасць у апісаннях. Такая ўвага да рэчыўнага, побытавага свету ўласціва менавіта літаратурам так званых сялянскіх нацый. Нягледзячы на розніцу ў сацыяльных умовах, агульны пафас твораў К. Гамсуна і К. Чорнага – у апяванні селяніна, яго працы, у апяванні высокай сутнасці і святасці гэтай працы, у сцвярдзенні несмяротнасці народнага жыцця.

К. Гамсун і К. Чорны апяваюць не толькі традыцыйны лад жыцця селяніна, але і тыя духоўныя каштоўнасці, што выпрацоўваліся не адно стагоддзе і дапамаглі чалавеку выжыць у няпростых умовах. Героі абодвух пісьменнікаў – людзі, што кіруюцца маральнымі законамі, людзі з чыстым сумленнем і думкамі. Прэзаікі апяваюць народную жыццёстойкасць, сцвярджаюць высокую місію селяніна, выяўляюць духоўную сутнасць сялянскага быцця, народнай этыкі. Герояў К. Чорнага і К. Гамсуна вылучае любоў да ўласнай хаты, свайго кутка зямлі. Разбурэнне гэтых спрадвечных асноў прыводзіць да разбурэння тоеснасці, самасці, урэшце, дэнацыяналізацыі, што прадбачыў і супраць чаго выступіў К. Чорны.

У творах К. Гамсуна і К. Чорнага выяўлены пэўны тып селяніна. Гэта чалавек, моцна ўкаранёны ў жыццё, зямлю, у нечым кансерватыўны, не схільны да змен і пераўтварэнняў. Спадзяецца толькі на ўласны спрыт, працу, розум. Знітаванасць селяніна з зямлёй, укаранёнасць у жыццё абумовілі цалкам цвярозы, рацыянальны пачатак у яго спосабе думак.

Наглядаецца шмат падабенстваў паміж героем романа К. Гамсуна «Плёны зямлі» Ісаакам і Лявомам Бушмаром К. Чорнага з аднайменнай аповесці. І той і другі жывуць на хутары. Абодва замкнёныя, негаваркія, асцярожныя. І К. Гамсун вылучае ў сваім героі такую рыску, як звераватасць, грубасць, хоць мы ведаем, што ў К. Чорнага тут мелі месца, перш за ўсё, сацыяльныя фактары.

Яднае романы К. Гамсуна і К. Чорнага апяванне цэльнасці духоўнага свету селяніна, яго вітальнай моцы, сакралізацыя ўзаемаадносін чалавека з акаляючым асяроддзем. Часам матыў прыроды ўзвышаецца ў іх творах да “пантэістычных канцэпцый быцця” (А. Бучыс). Прырода ператвараецца ў набытак унутранага свету герояў, форму духоўнага вопыту.

Падабенства паміж творамі К. Гамсуна і К. Чорнага наглядаецца і ў падыходах да выяўлення ўнутранага свету чалавека. Пісьменнікі звярнуліся да перадачы не толькі выразна акрэсленых пачуццяў і жаданняў, але і неўсвядомленых, ледзь адчувальных. Романы К. Гамсуна “Пан”, “Вікторыя”, раман К. Чорнага “Сястра”, апавяданні “Пачуцці”, “Парфір Кіяцкі”, “Вечар” – гэта плынь няўлоўных, неакрэсленых настрояў і рухаў.

К. Гамсун і К. Чорны сталі ў пэўным сэнсе рэфарматарамі ў галіне выяўлення ўнутранага свету асобы. Лічыцца, што К. Гамсун прадугадаў з'яўленне тэхнікі "патоку свядомасці". Патак ледзь устоўлівых, пераменлівых пачуццяў і жаданняў наглядаем і ў творах К. Чорнага другой паловы 20-х гадоў. К. Гамсуна не задавальнялі тыя падыходы да адлюстравання псіхалогіі чалавека, што склаліся ў мастацкай прозе яго часу (дэтэрмінаванасць характару, дамінаванне адной ці некалькіх рысаў у характары чалавека), пра што нарвежскі празаік і пісаў у сваіх артыкулах («Псіхалагічная літаратура», «Крыху пра Стрындберга», «Нарвежская літаратура», «Пра несвядомае духоўнае жыццё», «Пісьменнікі старыя і маладыя»). Наватарам і эксперыментатарам выступіў і К. Чорны, хаця беларускі пісьменнік кіраваўся не толькі творчымі задачамі. Да чыста мастацкіх у яго дадаваліся і сацыяльныя, пра што гаворка ішла вышэй.

Акрамя таго, абодва пісьменнікі прызнавалі ўплыў на сваё творчае станаўленне Ф. Дастаеўскага, аўтара «новай мастацкай мадэлі свету, у якой многія з асноўных момантаў старой мастацкай формы атрымалі карэннае пераасэнсаванне» [10, с. 8].

Пераемнасць з Ф. Дастаеўскім асабліва адчувальная ў ранні перыяд творчасці К. Чорнага (зборнікі апавяданняў «Пачуцці», «Хвоі гавораць», раман «Сястра»). На наступных этапах Ф. Дастаеўскі становіцца для К. Чорнага суб'яднаўнікам і апанентам, прыхаваная палеміка з Ф. Дастаеўскім, як даўжэ А. Адамовіч, складае другі і трэці план у яго творах [3, с. 125].

Вызначальнае ў Ф. Дастаеўскага – вывучэнне чалавека праз прызму ідэі, даследаванне ўплыву пэўнай ідэі на розум і паводзіны чалавека. Філасофскі пошук у раманах рускага празаіка адбываецца ў сферы самасвядомасці героя. На сутнасці, галоўным прадметам выяўлення, галоўным героем твора і становіцца самасвядомасць. І К. Гамсуна і К. Чорнага прыцягваў псіхалагізм Ф. Дастаеўскага, складаны духоўны пошук яго герояў.

Аднак, калі заслугі К. Гамсуна ў пашырэнні выяўленчых магчымасцей мастацкай прозы, яго роля ў трансфармацыі мастацкага мыслення з'яўляюцца агульнапрызнанымі, то неспрыяльны гістарычны кон Беларусі адбіўся і на лёсе яе творцаў: на жаль, заслугі К. Чорнага не атрымалі еўрапейскага прызнання, хаця набыткі яго бясспрэчныя.

К. Гамсун лічыцца адным з найбольш выдатных і выразных прадстаўнікоў літаратурнага імпрэсіянізму. Рысы імпрэсіянізму прысутнічаюць і ў мастацкай структуры твораў К. Чорнага. Апісанні навакольнай рэчаіснасці, людзей, прадметаў знешняга свету прасякнуты ў К. Гамсуна і К. Чорнага асабістым пачуццём, перажываннем, бачаннем. Свет у іх творах паўстае насычаным колерамі, пахамі, фарбамі. Празаікі перадаюць уласныя ўражанні, адчуванні, шматграннасць і багацце непасрэдных уяўленняў. Адсюль і гэткі лірызм, настраёнасць іх твораў. Важкую ролю адыгрывае мастацкая дэталі. К. Гамсун і К. Чорны перадаюць імгненныя пачуцці, уражанні. Як вядома, менавіта імпрэсіянізму літаратура

абавязана ўвагай да пераменлівых чалавечых настройў, нюансаў і адценняў пачуццяў. Па словах А. Еўніной, “імпрэсіянізм у літаратуры з’яўляецца паглыбленнем ці пэўнай формай пісьма, якая ўлічвае зноўку адкрытыя, падсвядомыя, рухомыя і ледзь улоўныя настроі і адчуванні...” [11, с. 263].

Героям пісьменнікаў уласціва нейкая непасрэднасць бачання, пранікнёнасць у быццё. Яны жывуць адным жыццём з прыродай, адчуваюць яе стан як свой уласны. Сам празаік у лісце да сябра пісаў: “Я адчуваю крывёю, што знаходжуся ў духоўнай сувязі з існым, са стыхіяй” [12, с. 66]. Такое глыбокае пранікненне ў прыродны свет абумовіла і маляўнічасць светабачання. Творы К. Гамсуна і К. Чорнага вылучаюцца разнастайнасцю, багаццем фарбаў пры ўзнаўленні навакольнага асяроддзя. Сюжэтная пабудова раманаў К. Гамсуна “Голад”, “Містэрыі”, “Пан”, “Вікторыя”, рамана К. Чорнага “Сястра”, апавяданняў са зборнікаў “Пачуцці”, “Хвой гавораць” таксама набліжана да імпрэсіяністычнай. Акцэнт у гэтых творах зроблены на выяўленні пачуццяў і перажыванняў чалавека. Дзеянне, як правіла, не адыгрывае значнай ролі.

Мы ўжо казалі пра быццёвасць мыслення празаікаў, падрабязнасць у апісаннях знешнепобытавага свету. А, як вядома, менавіта імкненне да максімальна праўдзівага ўзнаўлення рэчаіснасці вылучае творчасць імпрэсіяністаў.

Сказанае вышэй сведчыць пра выключны мастацкі і духоўны патэнцыял творчасці нашага класіка К. Чорнага.

К. Чорны і руская літаратура

Л. Талстому літаратурная практыка абавязана пашырэннем прынцыпаў і прыёмаў выяўлення, значным паглыбленнем філасофскага гучання твораў. Па сутнасці, Л. Талстой сцвердзіў новы этап у развіцці прыгожага пісьменства. У гісторыі беларускай літаратуры выключнае значэнне адыграла творчасць К. Чорнага. Дзякуючы яму нацыянальная проза выйшла на якасна новы ўзровень у даследаванні ўнутранага свету чалавека, вывучэнні яго свядомасці. І па сённяшні дзень творы К. Чорнага застаюцца ў беларускай літаратуры непераўзыходнымі па глыбіні аналізу псіхалогіі чалавека.

Безумоўна, беларуская літаратура не магла не адчуць уплыву творчасці Л. Талстога, не засвоіць яго мастацкіх адкрыццяў. Вядома, што Л. Талстой з’яўляўся маральным аўтарытэтам і для беларусаў, а цікавасць да яго творчасці на Беларусі была даволі значнай [13]. Асабліва інтэнсіўна звяртаўся К. Чорны да асобы і спадчыны рускага пісьменніка ў 20-я гады 20 стагоддзя. Беларускі празаік імкнуўся апрабоўваць на беларускай глебе мастацкія дасягненні лепшых пісьменнікаў свету, выступаў за “літаратурны сталічны Мінск, супраць Мінску – як губернскай правінцыі, з кансерватарскімі поглядамі на літаратуру і традыцыямі губернскага маштабу” [14, с. 70]. І хаця вядома, што найпершае і найбольшае ўздзеянне

на К. Чорнага мела творчасць Ф. Дастаеўскага, імя Л. Талстога ў публіцыстыцы гэтага часу сустракаецца ў К. Чорнага досыць часта.

К. Чорны надзвычай высока цаніў увагу рускага пісьменніка да “маленькага чалавека”, яму блізкія былі заклікі Л. Талстога да ўнутранага ўдасканалення. Скрызная думка твораў К. Чорнага – неабходнасць духоўнага ачышчэння, пазбаўлення ад усякай нізасці, “дробных хітрыкаў і ўласнае прыніжанаści”.

Творы Л. Талстога вылучаюцца пільнай увагай да духоўнай сферы чалавека, выяўленнем яе складанасці, супярэчлівасці. Характар чалавека паўстаў у іх рухомым, зменлівым, «цякучым». У рамане «Уваскрасенне» прэзентаваў: «Людзі што рэкі». Л. Талстой раздзяляе характар чалавека на асобныя пачуцці, перажыванні, рухі, што было новым для літаратуры. Яна адкрывала «падрабязнасць пачуццяў». Такі тып псіхалагізму ўласцівы раннім творам Л. Талстога («Севастопальскія апавяданні»). У далейшым «падрабязнасць пачуццяў», выяўленне самых тонкіх псіхічных рухаў чалавека будзе спалучацца ў Л. Талстога з шырокім эпічным узнёсцём падзей аб'ектыўнай рэчаіснасці.

«Падрабязнасць пачуццяў» цікавіць і К. Чорнага. Пісьменнік выяўляе супярэчлівасць, складанасць адчуванняў асобы: «...яго душу запоўнілі раўналежна розныя адценні чатырох пачуццяў: побач умясціліся элементы гумару, горкай злосці, смутку і абіякавасці» [15, с. 336], іх непарадкаванасць: «...а ён ідзе адзін з лёгкасцю пасля таго сплыўшага, якое і прыйшло немаведама адкуль і ад чаго, і сышло немаведама адкуль і куды...» [15, с. 336-337].

Л. Талстой, раздзяляючы чалавечы характар на асобныя часткі, жадаў знайсці тыя элементы, якія б былі канстантнымі для ўсіх людзей. К. Чорны ж імкнецца паказаць, перш за ўсё, складанасць унутранай арганізацыі чалавека, нават непарадкаванасць і нявытлумачанасць яго духоўных рухаў. Гэтая эвалюцыя ў мастацкім мысленні беларускага прэзентаваў звязана з наступным: К. Чорны – пісьменнік 20-га стагоддзя, калі былі зроблены новыя адкрыцці ў галіне псіхалогіі (канцэпцыі З. Фрэйд і інш.). Па-другое, у 20-я гг. шырока была распаўсюджана тэорыя жывога чалавека, якая накіроўвала пісьменнікаў на даследаванне ўсёй разнастайнасці пачуццяў і перажыванняў асобы. У гэты час якраз і абмяркоўваліся навішныя дасягненні псіхалагічнай навукі (работы А. Варонскага). У сваю чаргу, імкненне да выяўлення новых граней чалавечай псіхалогіі падштурхоўвала да пошуку адпаведных прынцыпаў і прыёмаў пісьма. Адсюль – і зварот К. Чорнага да тэхнікі плыні свядомасці. У станаўленні гэтага прыёму значную ролю адыграла менавіта творчасць Л. Талстога. У яго творах пададзены дасканалыя ўзоры ўнутранага маналогу (маналог Ганны з рамана «Ганна Карэніна»), які пазней і перарасце ў плынь свядомасці. Але ўнутраны маналог у творах рускага пісьменніка вылучаецца цэласнасцю, лагічнай арганізаванасцю. К. Чорны ж больш эксперыментуе, ён сумяшчае аддаленыя па часе ўспаміны з тымі ўяўленнямі, якія з'яўляюцца ў дадзены момант, спалучае, здавалася б, мала звязаныя паміж сабой уражанні. Такім чынам, К. Чорны набліжаўся да манеры пісьма,

што стане вылучаць творы прадстаўнікоў школы «плыні свядомасці» (М. Пруст, Дж. Джойс, У. Фолкнер, В. Вулф).

У параўнанні з героямі рускага пісьменніка, унутранае жыццё герояў К. Чорнага больш аўтаномнае, у меншай ступені залежыць ад падзей навакольнага свету. Аднак беларускі прэзінт і не адасабляе свядомасць і псіхалогію чалавека ад з'яў навакольнай рэчаіснасці, як гэта наглядаецца ў пісьменнікаў школы «плыні свядомасці».

Такім чынам, К. Чорны вывучаў, выкарыстоўваў творчы вопыт вялікага рускага пісьменніка, адштурхоўваўся ад яго ў сваіх пошуках. К. Чорны працягваў традыцыі Л. Талстога на выяўленне складанасці ўнутранага свету чалавека, але з улікам новай культурнай сітуацыі, апрабоўваў новыя прыёмы апісання працэсаў духоўнага жыцця.

Літаратура:

1 Васючэнка, П. Беларуская літаратура пачатку 20 стагоддзя ў кантэксце еўрапейскага сімвалізму / П. Васючэнка // Скарыназнаўства, кнігазнаўства, літаратуразнаўства: матэрыялы III Міжнар. кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый» (Мінск, 21 – 25 мая, 4 – 7 снежня 2000 г.). – Мн. : “Беларускі кнігазбор”, 2001. – С. 96 – 101.

2 Ліманаўскі, Я. Аб творчасці Кузьмы Чорнага / Я. Ліманаўскі // ЛіМ. – 1933. – 13 чэрвеня. – С. 4.

3 Адамовіч, А. Маштабнасць прозы / А. Адамовіч. – Мн. : Маст. літ., 1972. – 198 с.

4 Шунейка, Я. Метафізіка будучыні : [гутарка з Ю. Залоскам] / Я. Шунейка // ЛіМ. – 1992. – 4 снежня. – С. 6 – 7.

5 Васючэнка, П. Размыканне колаў / П. Васючэнка // Крыніца. – 1996. – № 10. – С. 32.

6 Санько, С. Штудыі з кагнітыўнай і кантрастыўнай культуралёгіі. / С. Санько. – Мн. : БГАКЦ, 1998. – 190 с.

7 Чорны, К.: Зб. твораў: у 8 т. Т.3. – Раманы “Сястра”, “Зямля” . / Пад рэд. А. Адамовіча. – Мн. : Маст літ, 1973. — 623 с.

8 Гамсун, К. Соки земли. Женщины у колодца / К. Гамсун. – М.: “Эй-Ди-ЛТД», 1994. – 650 с.

9 Чорны, К.: Зб. твораў: у 8 т. Т. 6. / пад рэд. А. Адамовіча. – Мн.: Маст літ, 1973. — 623 с.

10 Бахтин, М. М. Проблемы творчества Достоевского / М. Бахтин. – 5-е изд., доп. – Киев: Next, 1994. – 512 с.

11 Евнина, Е. Проблема литературного импрессионизма и различные тенденции его развития во французской прозе конца 19 – начала 20 в. / Е. Евнина // Импрессионисты, их современники, их соратники. Живопись. Графика. Литература. Музыка. – М. : Искусство, 1976. – С. 246 – 258.

12 Лявонава, Е. А. Плыні і постаці / Е. Лявонава. – Мн. : Рэд. Часопіса «Крыніца», 1998. – 336 с.

13 Букчын, С. Беларускія карэспандэнты Талстога / С. Букчын // Леў Талстой і Беларусь. – Мн. : Маст літ, 1981. – С. 46-58.

14 Чорны, К. Збор твораў: у 8 т. Т.8. . / пад рэд. А. Адамовіча. – Мн. : Маст літ, 1975. – 580 с.

15 Чорны, К. Збор твораў: у 8 т. Т.2. – Апавяданні / пад рэд. А. Адамовіча. – Мн. : Маст літ, 1972. – 612 с.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ